

Prof. mr. H.J. van Eikema Hommes
1930-1984

Op 3
de en
unive
Hend
1930
toraa
kandi
paedi
weerd
herlev
het g
oratie
1965)
Wat v
het st
in dit
zijn le
Van E
waarin
manif
het als
geform
voor h
tie oof
die de
vorm v
matiek
voorts
volledi
der we
vankel
- het h
en stel
hand i
Hij vo
derstel
Dooye
twijfel
ter elke
ligieus"
ling, d
method

Op 3 september 1984 overleed prof. mr. H.J. van Eikema Hommes, hoogleraar in de encyclopaedie der rechtswetenschap en de wijsbegeerte van het recht aan onze universiteit. Hij werd slechts 54 jaar oud en was reeds jarenlang ernstig ziek. Hendrik Jan Hommes - Van Eikema werd in 1970 toegevoegd -, geboren 3 mei 1930 te IJlst, studeerde rechten en theologie aan de VU. In 1953 legde hij het doctoraal examen in de rechtsgeleerdheid af, en daarenboven behaalde hij in 1957 het kandidaatsexamen theologie. In datzelfde jaar werd hij medewerker voor encyclopaedie der rechtswetenschap en rechtsfilosofie onder prof. dr. Herman Dooyeweerd, bij wie hij in 1961 promoveerde op een proefschrift, getiteld *Een nieuwe herleving van het natuurrecht* (Zwolle, 1961). In 1965 volgde hij Dooyeweerd in het grootste gedeelte van diens leeropdracht¹⁾ als hoogleraar op; zijn inaugurele oratie droeg als titel: *De methodische betekenis van het rechtsbegrip* (Zwolle, 1965).

Wat Van Eikema Hommes in het hoogleraarschap veruit het meest aantrok was het studeren en publiceren. Daarop heeft hij zich met hart en ziel geworpen, en in dit opzicht was hem geen moeite te veel. Zelfs in de laatste moeilijke jaren van zijn leven publiceerde hij met grote regelmaat.

Van Eikema Hommes heeft ons een omvangrijk en gevarieerd oeuvre nagelaten, waarin zich overal de diepgaande invloed van Dooyeweerds wijsgerige inzichten manifesteert. Toen Van Eikema Hommes in 1965 als hoogleraar aantrad, zag hij het als zijn opdracht de door zijn - diep bewonderde - leermeester en voorganger geformuleerde wijsgerige uitgangspunten en ideeën systematisch uit te werken voor het gehele terrein van de rechtswetenschap. Hij gaf dit in zijn inaugurele oratie ook aan. Dooyeweerd zelf had ten dienste van het onderwijs in de encyclopaedie der rechtswetenschap de hoofdlijnen reeds aangegeven in de soms nog 'ruwe' vorm van collegedictaten, alhoewel op tal van punten - ik noem slechts de problematiek van de rechtsbronnen en die van het juridisch oorzakelijkheidsverband, voorts het leerstuk van de rechtspersoonlijkheid - het materiaal reeds verrassend volledig gereed lag, terwijl ook een zeer uitvoerig 'dictaat' over de geschiedenis der westerse rechtsfilosofie was nagelaten. Van Eikema Hommes bewerkte aanvankelijk Dooyeweerds dictaten voor een deel, verving ze vervolgens grotendeels - het historische 'dictaat' bleef nog lange tijd gehandhaafd - door eigen dictaten, en stelde tenslotte voor dit onderwijsmateriaal omvangrijke boeken van eigen hand in de plaats.

Hij voerde daarbij consequent een aantal wijsgerige en methodische vooronderstellingen door. Allereerst was hij vast overtuigd van de juistheid van de door Dooyeweerd in diens 'wijsbegeerte der wetsidee' ontworpen aspectenleer. Voorts twijfelde hij niet aan de - inderdaad overtuigend aangetoonde - waarheid, dat achter elke wijsgerige en wetenschappelijke conceptie een - in ruime zin opgevat - 'religieus' uitgangspunt schuilgaat. En tenslotte verdedigde hij met kracht de stelling, dat, wanneer men de grondbegrippen en grondbeginselen van het recht methodisch wil analyseren, men daarbij de wijsgerige speculatie en het empirische

rechtsmateriaal niet van elkander mag scheiden. Zijn consequent doorgevoerde wetenschappelijke methode bedoelde in dit verband een juiste middenkoers te zijn tussen de apriorisch-deductieve methode en de empirisch-inductieve methode, en hij noemde haar: de 'transcendentiaal-emperische'. Zo kon hij aan zijn beide boeken, waarin hij de basisbegrippen der rechtswetenschap onderzoekt, *De elementaire grondbegrippen der rechtswetenschap* (Deventer, 1972; 2e aangevulde druk, 1983) en *De samengestelde grondbegrippen der rechtswetenschap* (Zwolle, 1976), met recht de ondertitel *Een juridische methodologie* meegeven. De hier genoemde werken vormen het centrale gedeelte van Van Eikema Hommes' oeuvre, tezamen met een breed opgezette verhandeling over de geschiedenis van de westerse rechtsfilosofie, getiteld: *Hoofddlijnen van de geschiedenis der rechtsfilosofie* (Deventer, 1972; 2e aangevulde druk, 1981), waarvan ook een Engelstalige editie verscheen (Amsterdam-New York-Oxford, 1979). Voorts zal nog postuum een vrij omvangrijk boek verschijnen onder de titel: *De wijsgerige grondslagen van de rechtssociologie*. Naast de hierboven vermelde grote werken deed Van Eikema Hommes nog enkele kleinere boeken het licht zien waaronder een monografie, gewijd aan de wijsbegeerte van Dooyeweerd, en verder, veelal als nadere aanvulling op zijn boeken, een aantal artikelen, referaten en boekbesprekingen, handelend over een brede scala van onderwerpen. Zaken die hem vooral interesseerden, waren de grondslagen der schuld- en risico-aansprakelijkheid - in het bijzonder het leerstuk van de juridische causaliteit -, zijn oude 'hobby': het natuurrecht, de (rechts)staatsidee, en tenslotte de problematiek van de rechtsbeginselen.

Van Eikema Hommes heeft binnen de kleine kring van zijn vakgenoten - ook in het buitenland - in ruime mate waardering ge oogst; maar per saldo heeft zijn werk in rechtsgeleerd Nederland weinig belangstelling en weerklank ondervonden. Ik vermoed dat verschillende factoren hier een rol spelen.

Allereerst heeft Van Eikema Hommes zich steeds nadrukkelijk bediend van de specifieke, eigen-aardige terminologie van de 'wijsbegeerte der wetsidee', hetgeen menige niet-ingevoerde lezer kopschuw maakte en de doorbraak van zijn werk heeft bemoeilijkt. Hier ligt ook een verklaring voor het feit dat hij vaak verkeerd werd begrepen. Wat verder menigeen nogal eens tegen de haren instreek, was de stellige betoogtrant; Van Eikema Hommes was nu eenmaal vast van het eigen gelijk verzekerd en wees andersluidende standpunten regelmatig als 'volstrekt onjuist' of 'volstrekt onhoudbaar' van de hand. Ik ben ervan overtuigd dat sommige van zijn geschriften welwillender zouden zijn ontvangen, indien het eigen standpunt wat meer zou zijn gerelativeerd en bij het eigen betoog wat meer vraagtekens zouden zijn geplaatst. R.A.V. van Haersolte heeft het eens elegant aldus uitgedrukt, dat op Van Eikema Hommes van toepassing is, hetgeen men van de scholastici zegt: 'Ils n'ignorent pas assez'²⁾. En tenslotte: Van Eikema Hommes was behalve een overtuigd schrijver ook een polemisch schrijver (en spreker). Hij hield niet van de aanpak met de fluwelen handschoenen en verkoos een scherpe penvoering. Zijn aanvallen op andere schrijvers waren meer dan eens onnodig hard. Om-

geke
bestr
de loc
gelijk
Als h
heeft
den a
houd
die o
Overz
uitspr
in hog
had n
ma H
auteu
ge gro
Van E
niet g
werpe
helder
Van E
van de
zonde
is aan
scherp

J. Zw:

NOTEN

1. Doc
bov
2. Verg

gekeerd kon hij niet gemakkelijk omgaan met kritiek van anderen. Werd hij bestreden - reeds de stelligheid der door hem ingenomen standpunten nodigde in de loop der jaren menigeen daartoe uit -, dan kon hij daarop scherp en wat verongelijkt reageren.

Als het waar is dat een en ander de kennisneming van Van Eikema Hommes' werk heeft belemmerd respectievelijk vertroebeld, dan moet daar onmiddellijk bij worden aangetekend, dat dat bijzonder jammer is. Immers, vaak kon terecht voorbehoud rijzen tegen de vorm waarin hij zijn opvattingen verwoordde, de inhoud van die opvattingen was echter bijna altijd behartigenswaardig.

Overziet men het wetenschappelijk oeuvre van Van Eikema Hommes, dan lijkt de uitspraak gewettigd, dat hij geen oorspronkelijk schrijver was. Zijn werk draagt in hoge mate het karakter van een gewetensvolle uitwerking van wat Dooyeweerd had nagelaten. Maar men moet dan direct wel bedenken enerzijds, dat Van Eikema Hommes ook niet meer dan dat pretendeerde, en anderzijds, dat geen tweede auteur het beter had gedaan dan hij. Met de postume verschijning van *De wijsgerige grondslagen van de rechtssociologie* zal vrijwel geheel zijn gerealiseerd, hetgeen Van Eikema Hommes heeft willen totstandbrengen. Bewondering past voor de niet geringe prestatie die is geleverd: een veelheid van sterk uiteenlopende onderwerpen en problemen werd methodisch en systematisch geordend, doordacht, verhelderd en in onderling verband geplaatst.

Van Eikema Hommes werd in 1983 voor zijn werk geëerd met het lidmaatschap van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, hetgeen hem bijzondere voldoening schonk. Hij heeft er slechts kort van mogen genieten. In hem is aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en aan de Centrale Interfaculteit een scherpzinnig en deskundig hoogleraar ontvallen.

J. Zwart

NOTEN

1. Dooyeweerd doceerde behalve de encyclopaedie der rechtswetenschap en de rechtsfilosofie bovendien het oud vaderlands recht.
2. Verg. *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1977, blz. 495.